

जी व नौ घ

REFBN-0010560

REFBK-0010560

म. प्र. सं. ठाणें

विषय काव्य

सं. क्र. १२०८

वसंत माधव खाडिलकर

गोडबोले ग्रंथ भांडार प्रणें १

जी व नौ घ

(मुकुंदाचा वाढदिवस व इतर कविता)

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळप्रत
अनुक्रम २३४९७ वि: ३३५
क्रमांक १४०६ नों: दि: २७/७/५५
नो. दि.

कवि :

वसंत माधव खाडिलकर

प्रमुख विक्रेते

गोडबोले ग्रंथ भांडार
७६१, सदाशिव, पुणे २.

REFBK-0010560

REFBK-0010560

आवृत्ति दुसरी]

[१९५८

मूल्य : एक रुपया फक्त

प्रकाशक :

वसंत माधव खाडिलकर

१२८६ सदाशिव पेठ,

चिमण्या गणपति चौक, पुणे २.

सर्वाधिकार :

सौ. शालिनी वसंत खाडिलकर

यांचे स्वाधीन

मुद्रक :

म. ना. चापेकर

आर्यसंस्कृति मुद्रणालय,

दिल्लक रस्ता, पुणे २.

उगमापार्शी

“जीवनौघ” ची ही दुसरी आवृत्ति प्रकाशित होत आहे. यांत पहिल्या आवृत्तींतील निवडक अठरा कविता असून नवीन बत्तीस कविता आहेत. जीं गीतें भाव करून म्हटलीं जातात व जीं अशीं म्हटल्यामुळें म्हणणाराला भाव येतो ती भावगीतें ! अशा आजच्या भावगीतांच्या जमान्यांत काव्य-संग्रह प्रसिद्ध करणें थोडें अवघड असलें तरी रसिकांच्या रसिकतेवरचा माझा विश्वास कायम असल्यामुळें व तसा प्रत्यय माझें काव्य-गायनांत नित्य मला येत असल्यामुळें हें प्रसिद्धीकरण करीत आहे.

काव्यें नुसर्ती लिहून त्यांची पूर्ति होत नाहीं. ती व्हावयास अर्थपोषक अशा रागांची चालीसाठीं निवड करून लयबद्धतेनें व परिणामकारकरीतीनें (अर्थानुरूप स्वर कमी जास्त करून, मुदेवर काव्याचे भाव उमटवून) म्हटलीं गेलीं पाहिजेत. अशारीतीनें म्हटल्या गेलेल्या काव्याचें संपूर्ण स्वरूप श्रोत्यांपुढें मूर्तिमंत उभें राहतें व कवि, गायक व श्रोता यांची सम साधते.

या संग्रहांतील काव्यासंबंधीं मला एवढेंच नमूद करावयाचें आहे कीं यांतील सर्व कविता वास्तवतेच्या भूमिकेवर अधिष्ठित आहेत. “न देखे रवि तें देखे कवि” ही कवीच्या कार्यक्षेत्राची उंची असली तरी इथें मात्र “जें देखे कवि तें त्याच्या वहीं” अशी परिस्थिती आहे. जीवनाची अनुभूती व साक्षात्कार यांचें प्रतिबिंब कविकार्यामध्ये नेहमींच पहावयास सांपडतें. माझी कविता कौटुंबिक मध्यमवर्गीय जीवन याची मर्यादा ओलांडून जात नाहीं याची जाणीव मलाही आहे. कौटुंबिक जीवन सामान्यांचा मानबिंदू आहे. सामान्य माणसासाठीं सामान्य माणसानें लिहिलेल्या या कविता

सामान्य असल्या तरी काव्याचा रसिकवर्ग त्या गोड मानून त्यांचें स्वागत करील व मजवरचा लोभ कायम ठेवील अशी आशा आहे.

पुस्तकाच्या प्रकाशनाच्या कार्मीं साहित्य-संमेलनासारखा सुमुहूर्त व ज्येष्ठ आणि श्रेष्ठ कवि अनिल व यशवंत यांचा हात लागला आहे हें माझें सौभाग्य समजतों.

ता. ४।५।१९५८. }

सर्वोचा नम्र,
वसंत माधव खाडिलकर

गीता

जीवनांत येणाऱ्या अडथळ्यांना वेळोवेळीं

दूर करून माझा जीवनौघ

जिने वाहता ठेवला आहे

त्या माझ्या

ती. आईस

सादर समर्पण.

ओघांत

कवितेचें नांव	पृष्ठ	कवितेचें नांव	पृष्ठ
१ काव्य-दालन	... १	२६ घेउनि जा मज	...३१
२ सावधान	... ३	२७ महाकवीस सवाल	३२
३ पहिलें पाऊल	... ५	२८ कांचनपुरी	...३३
४ तुझी साउली	... ६	२९ होरी	...३४
५ सुग्रास भोजनालय	... ७	३० नर्तिका	...३५
६ मुकुंदाचा वाढादिवस	... ८	३१ हिची कहाणी	...३६
७ अलंकार	... ९	३२ सावित्रीची कहाणी	...३७
८ डोहाळे	...१०	३३ बेकाराचें प्रेमगीत	...३८
९ पाळणा	...११	३४ कलेस	...३९
१० मालुनतोद !	...१२	३५ पृथ्वीचा पट	...४०
११ प्रगति-पुस्तक	...१३	३६ दुःखापोटीं सुख जन्मतें...	४१
१२ दोन आघाड्या	...१४	३७ कशाविना काय नाहीं	...४२
१३ किरकोळ आणि वट्ट	१५	३८ पुण्याची गम्मत जम्मत...	४३
१४ मी, मनी व पोर	...१७	३९ स्वातंत्र्योत्तर दिवाळी	४६
१५ ताई आणि भाऊ	१९	४० जनतेचा पुकार	...४८
१६ सुखांतिका कीं ?	...२०	४१ कर ! कर !! आणि कर !!!	४९
१७ प्रतीक्षा	...२१	४२ मानवतेस हांक	...५०
१८ अंगाई	...२२	४३ शांतीचा ढोल	...५१
१९ हार	...२३	४४ रामराज्य	५२
२० अजून जायचें दूर	...२४	४५ प्रणाम माझा	५३
२१ भवानि, तारी तारी मजला	२५	४६ आज उभा हा मानव	...५४
२२ जुनी माणसें विसरूं नको	२६	४७ गिरके	...५५
२३ पन्नाशीची झुळुक	...२७	४८ नवेच गाणें	५६
२४ सांगणें आणि मागणें	२८	४९ आरोहण का ?	...५७
२५ भैरवी	...३०	५० आकांक्षा !	...५८

१. शारदेच्या मंदिरांतील काव्य-दालन

सजविती भक्त तिचे अंतरिच्या प्रेमें ।
शारदेच्या मंदिरांत दालनें दालनें ॥

शास्त्र, नाट्य, गोष्टी, कथा, लघुही नी दीर्घ ।
निबंध-प्रबंधाचे स्वतंत्र विभाग ॥
स्फटिकाचें आहे एक दालन काव्याचें ।
देखतांचि पारणें तें फिटे नयनांचें ॥ १ ॥

महाभारताचे जनक महर्षि व्यास ।
अजुनि अजोड आहे महर्षि वाल्मिक ।
मानवांच्या कल्याणातें थोरांचें तें देणें ।
काय वर्णू थोरी त्यांचीं काव्यभूषणें ॥ २ ॥

मराठी काव्याची श्रीअंबाजोगाईला ।
कादुनीच अर्पियेलीं मुकुंदकवींनीं ।
पाठोपाठ दासोपंत अमाप निर्मिलें ।
मंदीराच्या पाषाणांना घडिले जुडीले ॥ ३ ॥

ज्ञानदेव, मोरोपंत वाणीचे ईश्वर ।
रामदास, वामन पंडित श्लोकांचे सागर ।
ओवी, आर्या, दासबोधें मंदीर उजळें ।
काव्य पौर्णिमेचें पडलें मंदीरीं चांदणें ॥ ४ ॥

निवृत्ति नी एकनाथ तुकोबा मुक्ताई ।
नामदेव चोखामेळा गोरोबा जनाई ।
वेलपत्ति नक्षीकाम केलें अभंगांचें ।
अभंग अभंग आहेत जगाच्या अंता ते ॥ ५ ॥

प्रभाकर, होनाजी, सगनभाऊ, पट्टे ।
शाहिरी नी लावण्यांची हंड्या नी झुंबरें ।
लोलकांत निरखीतां लावणी जादूनें ।
पिवळ्यांचि हिरवीं होतीं पिकलीं पानें ॥ ६ ॥

आधुनिकांतही झाले काव्याचे भगत ।
आपआपल्या त्या परि सजविती आंत ।
फुंकिली तुतारी तीही केशवसुतानें ।
पहिलाच मानकरी मंदीर निनादें ॥ ७ ॥

चंद्रशेखर, गोविंद कवि, गडकरी ।
माधवज्यूलियन, निसर्गाचा बालकवि ।
विनायक, दत्त, तांबे, भावनाचातुरी ।
तृषार्तीना नवरस अमृत पाजिलें ॥ ८ ॥

मंदीरांत ठाई ठाई कारंजीं कारंजीं ।
भावनांचे तुषार ते नाचती नाचती ।
हृदयांत आंत खोल झराचि खळाळे ।
हृदयांच्या पाण्यावरती डुलतीं कमळें ॥ ९ ॥

काव्यमंदीराच्या तेजें ज्ञानीही दीपले ।
अज्ञ ज्ञानी झाले आणि जीवनीं वहरले ।
कोकिलाला कंठ फुटे वसंताच्या चाहुलीनें ।
तैसें झालें माझें येथें मंदीराच्या दर्शनानें ॥ १० ॥

२. सावधान

[लग्नांतील मंगलाष्टकें संपल्यावर वधूवरांनीं याही चार ओळी विचारांत ध्याव्या.]

स्वमीं गुंगुं नका तुम्ही तर अतां व्हा व्हा झणीं सावध ।
प्रत्यक्षांताचि सर्वही कठिण हें जाणा वधू अन वर ।
माता तात जबाबदारि सरली आतां तुम्ही व्हा पुढें ।
जाणोनी व्यवहार पूर्ण, ढकला संसार तारुं पुढें ॥ १ ॥

ध्येयें केवळ त्यांवरीच जगणें आतां असें दुष्कर ।
प्रेमा केवळ त्यांवरीच जगणें आतां असे दुर्मिळ ।
नार्तीं केवळ त्यांवरीच जगणें लाजीरवाणें जिणें ।
सौख्याची बरसात व्हावि तरि हें ध्यानीं तुम्ही ठेवणें ॥ २ ॥

लग्नाच्या तिसऱ्या दिशींच अगदीं राहूं नका वेगळें ।
आणा ध्यानिं प्रसंग कैक पुढतीं तें पाळणा-बाजलें ।
वाटे कां त्यजणें अशक्य तुमचीं तुम्हां मतें वीशिचीं ।
सोडावीत कशीं तुम्हीच ठरवा ज्यांचीं मतें साठिचीं ॥ ३ ॥

संसारीं मतभेद नित्य नव जे होतील ते मारक ।
 काढा नित्य सुवर्णमध्य म्हणुनीं होईल तो तारक ।
 लक्ष्मी ती घरची प्रसन्न असतां नाहींच कांहीं उणें ।
 जाणा आंतिल खूण ही तर तुम्हां कांहींच नाहीं उणें ॥ ४ ॥

सेवार्थम महान श्रेष्ठ जगतीं तो ईशही पावतो ।
 बाळे तूं विसरूं नकोस कधिही तूझ्यांत सामावतो ।
 साधी ती राहणीं विचारसरणीं उंची वरा राहुं दे ।
 सौख्याची फुलवात त्यागस्नेहें जीवीं तुझ्या तेवुं दे ॥ ५ ॥

लक्षां मांडव मुख्य जंक्शन असे आयुष्यमार्गीं मुली ।
 गाडी आणिक माणसें बदलुनी जाणे पुढें जीवनीं ।
 आहे थोर प्रवास लांब परि हा घरचीच ही सोवत ।
 पाहूनी दिथली अतां परततो आम्हींच संबंधित ॥ ६ ॥

जमलें मंडपीं आप्त सर्व घरचे तैशा तुझ्या मैत्रिणी ।
 आले थोर लहान स्नेही सगळे तैशाच शेजारणी ।
 देती आप्त अहेर, भेटी तुजला जी ती असे देखणी ।
 देतो काव्य अहेर आज तुजला शब्दांची ही लावणी ॥ ७ ॥

विश्वासून परस्परांवर तुम्ही संसारगाडा हांका ।
 संसारीं तुमच्या वसंतचि फुलो लाभोनि शांती सुखा ।
 झालें मंगल मंगलगृहीं पहा माझ्या करीं अक्षता ।
 नांदा सौख्यभरें तुम्ही जगतिं या प्रार्थी रघूनायका ॥ ८ ॥

३. पहिलें पाऊल

नांवहि मीं बदलिलें आतां घर माझें बदललें ॥

वरात सरली मंडोळ्या सुटल्या । नयनांमधुनि धारा सुटल्या ।
माहेर माझें नेत्रीं पिशुनी । हृदयिं सांठवीलें ।
आतां घर माझें बदललें ॥१॥

माहेर सुटलें सासरिं आलें । माझ्या घरिं मी आज पातलें ।
सुखदुःखांच्या शिवाशिवीचा । खेळ मनीं चाले ।
आतां घर माझें बदललें ॥२॥

बाबा आई आतां मजला । मामंजी सासूबाई ।
दीर नणंदा भाऊबहिणी । संभालून घ्या तुम्हीं ।
आतां घर माझें बदललें ॥३॥

थर थर कांपे माझी तनु ही । सुखद स्पर्श तो धीरच देई ।
सागरसरिता एक जाहली । घरची मी जाहलें ।
आतां घर माझें बदललें ॥४॥

४. तुझी साउली

तूं माझा अन् तुझी साउली ।
राहिन मीही निरंतरी ॥१॥

कॉलेजांतिल मैत्री अपुली ।
गोरज वेळीं संधि साधली ।
नार्तीगोतीं साक्षि ठेविलीं ।
साठेखताची झाली पूर्ती ॥१॥

एकामध्यें एक मिळती ।
वेरिज अेकचि नको गणीती ।
प्रेमराज्याच्या ह्या गमती ।
गणीत चुकतें कधीं मर्घीं ॥२॥

तूं कवी अन् मी कविता ।
शाहिर तूं मी तुझी लावणी ।
कशास आतां रुसणीं फुगणीं ।
किती करावी मनधरणी ॥३॥

चांद माझा तुझी चांदणी ।
राग माझा तुझी रागिणी ।
स्वरलयमीलनि गोड समाधी ।
करणीऽऽनारायणी ॥४॥

५. सुग्रास भोजनालय

श्वशुरांचें तें पत्र वाचुनी धाडि माहेराला ।
आणिक आपण निरुपायास्तव जाई खानावळीला ॥
पैसे भरुनी मेंबरशिपचे मेंबर तो झाला ।
आणि जाउनी अधिरपणें तो पानावर बसला ॥
आमटिचा तो पहिला भुरका तोंडामधें अडला ॥
लागुन ठसका, शोधतां तया, दांत सांपडला ॥
प्रथम तयानें अपुले सगळे चांचपिले दांत ।
शाबुत पाहुन, आवाज दिधला मेंनेजरा आंत ॥
रागाबुन तो म्हणे तयाला ही कसली शिस्त ॥
आणिक आम्ही ठेबुनि येतां तुमच्यावरि भिस्त ।
गडबड ऐकुन बल्लवाचार्य, शीघ्र येत तेथें ।
सकालपासून शोधित होतों सांपडला येथें ॥
दोनच दिवसापूर्वीं बसविला अगदीं हा घट्ट ।
असें म्हणूनी उचली दांता बसवी तो फिट्ट ॥

× × ×

तार ठोकी श्वशूरास तो दांत घशां अडला ॥
धाडा लवकरि सौ. स आतां पोटीबा अडला ॥

६. मुकुंदाचा वाढदिवस

[पतीला नांवांनं हांका मारण्याच्या संवयीमुळं कधीं कधीं
असा प्रसंग निर्माण होतो-]

लग्नानंतर प्रथमतांच त्या परस्परां दिसल्या ।

जिवलग मैत्रिणि रस्त्यांमध्ये गप्पाष्टकिं रंगल्या ॥ १ ॥

एकीनं दुसरीस विनविलें उदयिक ये बंगली ।

मुकुंदाचा वाढदिवस तो फराळास येई ॥ २ ॥

मुकुंदास कां आणिलें नाहीं पुसे मैत्रिणीला ।

साखि उत्तरली खेळामध्ये आहे रमलेला ॥ ३ ॥

रिक्त हस्तें कसेंचि जावें विचार मनि आला ।

दुसरे दिवशीं सकाळींच ती निघे खरेदीला ॥ ४ ॥

चांदीचें रिंगणें; खुळखुळा, चेंडू खरी तो ।

सेलर सूटहि तिनें घेतला अंदाजानें तो ॥ ५ ॥

मनि तोषोनी आतुरतेनें निघे बंगलीला ।

गळींहि पडल्या एकमेकिच्या आनंदें रमल्या ॥ ६ ॥

म्हणे मुकुंदा दाखव आतां अधीर मी बघण्या ।

भेट आणिली मावशिनें या आनंदें रमण्या ॥ ७ ॥

भेट पाहुनी सखी क्षणभरी विस्मित ती झाली ।

‘अय्या’ म्हणुनी खो खो, खो खो हांसत ती सुटली ॥ ८ ॥

इतुक्यांमध्ये सायकलीचा घंटीनाद आला ।

थांब म्हणे हा मुकुंद आला दाखवितें तुजला ॥ ९ ॥

मैत्रिण बोले-‘गुपित सांगतें कशास खिन्न मनीं ॥

उपयोगी ती पडेल आम्हां सहाच महिन्यांनीं’ ॥ १० ॥

७. अलंकार

अलंकार हे तुझे । कशाला । मिरविशि तूं चहुंकडे ॥

हातींपायींही चढवीले ।
रव त्यांचा जंव तव पद हालें ।
चाहुल तुझि फडफडे ।
कशाला ॥ १ ॥

भूषणें तुझीं हीं खरीं ।
फिरतेस लेबुनी परी ।
आमंत्रण चोरा घरीं ।
कशाला ॥ २ ॥

नथ हजाराची तुझी ।
झुलतसे ही ओठावरी ।
परि मला तिचें वावडें ।
कशाला ॥ ३ ॥

दागिने तुझ्या त्या गर्लीं ।
तव कंठी शोभा परी ।
मीलनास ते अडथळे ।
कशाला ॥ ४ ॥

८. डोहाळे

कसेसैंसैं बाई होतें । झाली सुंद मंद का गे ।
अंतरीच्या भावना गे । आतां उलगाडी कोडें ॥ १ ॥

मिचकावित ते डोळे । सखि तारका ही येते ।
हुरहुर मनिची लाडे । निशादेविला ती पुसे ॥ २ ॥

काय आवडे नावडे । लाजूं नको सांग सखये ।
दृढर्याचा चांदोबा गे । पुरवील कोड तुझें ॥ ३ ॥

वेळ फार नाहीं उरे । हेत तुझ्या मनिचा पुरे ।
तुझ्या ओटी भास्कर आहे । बाळ तान्हें सोनियाचें ॥ ४ ॥

प्रकटता उजाळील ते । दाहि दिशा तेज भरे ।
प्रकाशील माता-पितरें । उद्धरील दोन्ही कुळें ॥ ५ ॥

कुलस्वामिनीच्या मायें । भाग्य आज जें लाधलें ।
मोक्षद्वार उघडी जें तें । धन्य धन्य मातृपद गे ॥ ६ ॥

९. पाळणा

बाळा जो जो रे । मम अनिला ।
गाणीं गाउन तुजला । झुलवीते तनया ।
तव जन्मानें रे । प्यास बुझे, जीवन सफलचि झालें ।
बाळा जो जो रे ॥ १ ॥

रुखरुख नऊ माहिने । 'ती' कां 'तो' ।
जन्मुन कुळ उजळीलें ॥ बाळा ॥
मम जननी, पिता येतां । कर ओला ।
करुनी जातील आतां ॥ बाळा ॥
तव भगिनी नलिनी । दिवाळीला ।
गरज तिला ना उरली । दुसऱ्या चंद्राची ॥
प्रेमळ तुझी आजी । खूष अजी ।
बाळा लाभो तुजशीं । प्रार्थी प्रभुपाशीं ॥
तात तुझे बघती । आतां कशी ।
नेत्रीं गंमत न्याशी । बाळा जो जो रे ॥
सरस्वती लक्ष्मी । लाभोनि ।
दिगंतरा ती कीर्ती । बाळा जो जो रे ॥
राखो तुजला ती । प्रार्थी मी ।
देवी अंबाबाई । बाळा जो जो रे ॥

१०. मालुनतोद

[कवि यशवंत यांची शीर्षकाबद्दल क्षमा मागून.]

[आईला राग काढावयास कुठें जागा नसली कीं मग मुलांवर तो राग कांहींतरी कारणानें निघतो. असाच एक प्रसंग—]

मालुनतोद, । मी तेल ताही नाहिंद । आईद ॥ धृ० ॥

पुना नाहि मी मादायाचा । लुसायचा मी नाहीं आतां ।
शांदु नतो तु बावा आतां । मी, तेल ताही नाहिंद ॥ १ ॥

थलें सांदतों थोटें नाहीं । नाहितल वाप्पा पापच देई ।
शांदितले तूं होतें आई । मी तेल ताही नाहिंद ॥ २ ॥

बोल बोवडे ऐकुन साचे । नयन शिंपल्यांतुन ओसरले ।
टपटप मोतीं अमोल मज ते । मी, तेल ताही नाहिंद ॥ ३ ॥

कवटालुनि ती चिमण्याबोले । माझा म्हणुनि तुला मारिलें ।
तुला नाहिं तें कळावयाचें । मी तेल ताही नाहिंद ॥ ४ ॥

पाहुन तें हृदिं हलले कांहीं । आठवली मज माझी आई ।
ओले झाले माझे नयनही । मी तेल ताही नाहिंद ॥ ५ ॥

११. प्रगति-पुस्तक

[यांतील मूळ प्रगति प्रसिद्ध लेखक श्री. चिं. वि. जोशी यांची आहे. त्यांच्या बुद्धीचें ऋण कबूल करूनच हें प्रगति-पुस्तक रसिकापुढें सहीकरतां ठेवलें आहे.]

(कधीं नव्हे तें पितृ-हृदय मुलांच्या अभ्यासाची चौकशी करीत असतें; आणि मग—)

सहज दिसे तें प्रगति-पुस्तक । कुतुहल तें झालें जागृत ।
बघुं या तरी कुठवर प्रगति । आहे अमुच्या बाळ्याची ती ॥ १ ॥

बघुनी बाळ्याचे ते गुणही । स्तिमितच झाली माझी मतिही ।
गणितामध्ये शून्य भोपळा । इंग्रजीतही तसाच आवळा ॥ २ ॥

पुकारिलें मग बाळ्या आंत । जाणुन माझा नूर मनांत ।
सवत्स आली सौ. ही पुढ्यांत । म्हणे काय हें झालें आज ॥ ३ ॥

बघा ! बघा !! हे बाळ्याचे गुण । फूस तुझी ती सदैव त्यांतुन ।
पास कसा हा अतां व्हायचा । टोंव्या झाला नुसता खेळुन ॥ ४ ॥

घालुन बाळ्याला पाठीशीं । बोले मग ती वत्सलमूर्ति ।
बाळ्या जा तूं खेळायला । थांबा थोडें स्वतः आवरा ॥ ५ ॥

×

×

×

आणि बघा वर नांव वर्ष तें । प्रगति-पुस्तक कोणाचें तें ।
जुन्या बाडीं त्या सहज सांपडे । आपलेंच तें लहानपणचें ॥ ६ ॥

१२. दोन आघाड्या

माया जगतीं खेळ खेळते । सगळें कळतें परि नच वळतें ॥१॥

गांवाचें तें भाग्य उजळलें । मोठे नेते गांवीं उतरले ॥

भाषण त्यांचें फार रंगलें । घेउनि थैली परतच गेले ॥ १ ॥

शब्द राहिले ते नेत्यांचे । 'व्हा, व्हा, जागे, संकट मोठें ॥
वाढवा वन, थांबवा मुलें । नातरि आपण बुडतों सारे' ॥२॥

कत्यांचें बल वाढविण्याचा । निश्चय ठरला मनीं तयाचा ॥
सांगे घरीं तो विचार मनिंचा । 'सख्ये मजला साथ करी गे' ॥३॥

सौभाग्यवती बोले पतिला । लावा अंगणीं अपुल्या बागा ॥
घालिन पाणी मीहि तयांना । आपुल्या हातीं नाहीं पुढचें ॥४॥

मुहूर्त पाहून एके दिवशीं । फळझाडांचीं बिजें पेरलीं ॥
व्रतस्थतेची शपथ घेतली । साक्ष नेत्यांचीं छायाचित्रें ॥५॥

थोरा-मोठ्या नाहिंच जमलें । कितिक ऋषींचीं भंगलीं तपें ।
साक्षात् शंकर भिल्लिणीमागें । आम्हीं तर आहों त्याच्यापुढचे ॥६॥

नंतर गेले महिने कांहीं । तनुही सौ. ची सुधरत गेली ॥
अंगाणिं रोपें वाढी लागलीं । पाणी घालती नित नियमानें ॥७॥

×

×

×

अंगाणिं अवचित दोन ढोरें । शिरतां सगळें उजाड झालें ।
प्रसूतिगृहाचा निरोप तों कळे । -सौ. ला झालें पुत्र जुळे ॥८॥

१३. किरकोळ आणि वट्ट

[प्रवासांत असतांना एका मोठ्या एकत्र कुटुंबांत राहण्याचा योग आला असतां घडलेला हा प्रसंग आहे.]

भाऊ भाऊ सुखें नांदती । जावा जावा वहिणीवहिणी ।
बाळंतिणीची कायम खोली । असतें कुणि ना कुणी । खोलित ।
असतें कुणि ना कुणी ॥ १ ॥

मोठीं माणसें चोविस असती । शाळा-कॉलेजा चाळीस जाती ।
किरकोळांची कशास गणती । सदाच ही भरती । पाहुणे ।
सदाच ही भरती ॥ २ ॥

वडील भाऊ कर्ता घरचा । ओरडतो राक्षसासारखा ।
आंत वाहेर थोर मनाचा । दराराही मोठा । त्याचा ।
दराराही मोठा ॥ ३ ॥

एके दिवशीं अजवाचि घडलें । सर्वही जमलीं जाणतीं मुलें ।
एकेकाला खर्चासाठीं । खर्ची महिन्याची । मिळाली ।
खर्ची महिन्याची ॥ ४ ॥

वरती हुकूम तो दादांचा । नीट खर्चा नाहिं फुकाचा ।
हिशेव ठेवा चोख तयांचा । मी तो सर्वांचा । तपाशिन ।
मी तो सर्वांचा ॥ ५ ॥

महिना सरता सर्वही जमलीं । दादाभंवतीं गिल्ला करिती ।
ताळेबंद सर्वांचाहि । होता पै न पै । जमला । होता पै न पै ॥ ६ ॥

वहीमध्ये सर्वांचें तें । खातें किरकोळीचें मोठें ।
दादांचेही डोळे मोठे । लागले सर्वांवरी । फिराया ।

लागले सर्वांवरी ॥ ७ ॥

मेघांचा गडगडाट झाला । कारट्यांनीं, फसवतां मला ।
आहे शाबुत, नुसती नाहीं । ठेवण्याची खुंटी । टोपी ।

ठेवण्याची खुंटी ॥ ८ ॥

किरकोळाचा आजार मोठा । दुर्लक्ष करितां पश्चात्तापा ।
तुम्ही खर्चतां किरकोळीनें । जातें घरांतुनी । वट्टची ।

जातें घरांतुनी ॥ ९ ॥

१४. मी, मनी व पोर

मी माझ्या मनीची कथा सांगतों जनां ।
मज लळा लाविला काविज केलें मना ॥

कधीं उशीर जर मला घरीं परतण्या झाला ।
मनी खिन्न गांठते येऊन दारीं मला ।
झोपेंत रात्रिही कधी न सोडी मला ।
गुरगूर सदाची लगटुन झोंपे मला ।
अवाचितच जीवन तें, बहरलें ।
मनीं आशांकुरही ते, लहरलें ।
तिज दिलें हवें तें चोज, पुरविलें ।
अदृश्य जाहली एके दिवशीं मला ।
परतुनीच येतां घेउनि आली पिलां ॥ १ ॥

आणि पोर जाहलें थोडें मोठें जधीं ।
गुण नवीनही तो कळला मनिचा तधीं ।
शिकविते ही जीवन श्रीगणेशा पिलां ।
जाणीव असतसे कर्तव्याची तिला ।

कार्थि हट्ट पिलाला येई, तों मनी ।
कार्थि रसुनिही ते वसलें, तों मनी ।
कार्थि सदा खेळतां रमलें तों मनी ।
गर्जून उठे ती धुसफुस मग जी चाले ।
पाहतांच चिमणें काळिज जें थरथरतें ॥२॥

भडकतां मनी मग आवाज तोही चढे ।
गोडवा आवाजामधील मजला नडे ।
पाठांचा मग तो गोंधळ चाले मनी ।
चुकतोंचि सारखें शिकलेलें विसरुनी ।
टकली ही चालें वेगें, सारखी ।
बॅटही हाताची फिरते, मधुनिही ।
हिताचिंतन परि मनी करते, सारखी ।
नख-अग्र-तीक्ष्णता कधी न बोचे पिलां ।
मायेचि थापड दिन आठवले मला ॥३॥

१५. ताई आणि भाऊ

[आई-वडिलांचें मागें भावाचें संसारांत बाहिणीची
पुष्कळवेळां अडचण भासते अशावेळीं—]

नको रे बोलूं तूं विनवी बहीण ।
दोन दिसांचि मी आहे सोवतीण ॥
तुझ्या रे संसारीं फुलला वसंत ।
वहिनी माझी आहे मला रे पसंत ॥
आई-बाबा मागें वाढविलीं प्रेमें ।
भाऊ तूं कालचा आज कां असा रे ॥
घर तुझें तुला, असो लखलाभ ।
माझ्या मी दैवाची मला नाहीं लोभ ॥
सोय पहा आतां तुझी नि माझी रे ।
बांध काळी पोत माझ्या तूं गळा रे ॥
तुझ्या तूं घरीं रे माझ्या मी घरीं रे ।
येशील ना भाऊविजेला घरीं रे ॥
एका माये पोटीं जन्मलों आपण ।
संभाळ ताईला आईचीच आण ॥

१६. सुखांतिका कीं ?

संसाराचे रंगभूमिवर, हिरो हिरोइन तूं अन् मी ।
अंकामागुनि अंक परी, सुखांतिका कीं-नको कल्पना ॥
स्वयंपाकगृह, माजघर अन् बैठकीची खोली अन् गच्ची ।
सर्व समावें अपुल्या खोलित, भाग्यवंत-परि तीहि मिळाली ॥
मला वाटतें सवड काढुनि, घ्यावी सुंदर पातळ जोडी ।
तुझा दृष्ट कीं मलाच घ्यावी छानदार धोतरजोडी ॥
मी राबतों वाहेरीं अन्, तूं कष्टशी सदनांतरीं ।
परि पुरेना वेत आंखले शक्य ते नानापरी ॥
रुचिपालट तो विड्या ओढुनि, सोडुनि सिगरेटीची गोडी ।
चहाही दुसरा सकाळचा तो, बंदच आतां कपातस्वार्ती ॥
धुणिं भांडीं हीं घरीं घेतलिस माझिच तूंही अर्धांगी ।
परिस्थितीनें हतबल झालों, तुझ्या कवतुका अंतरलों मी ।
दिवाळी, दसरे आणि पाडवे, डोळीं आसवें वरि वरि हंसणें ।
विधात्यास त्या काय त्याचे, प्रेक्षक शेजारी ते फुकटे ॥
बाळें चिमणीं आपुलीं देतीं उत्साहाचा झरा सदा ।
सहारामधें एक आसरा आशेचा गारवा सदा ।
दैवीं अपुल्या अनिश्चितता तुझा नि माझा नसे गुन्हा ।
अंकामागुनि अंक परी, सुखांतिका कीं-नको कल्पना ॥

१७. प्रतीक्षा

कां ! आला नाहीं, जागी सारी रात ।

अजुना का ते नाहीं सरले । विरहाचे दिन का तुम्ही फिरले ।
केली तयारी मीलनाची । तुम्ही आला नाहीं

जागी सारी रात ॥

अशि वाहेरी उजळित होता । शांती होती अवध्या जगता ।
लखलखलेल्या महालीं हृदयीं । माझ्या अंधार न अंधार ।

जागी सारी रात ॥

रात्र सरली उषा विलगली । तुमची गाडी अशि कशि चुकली ।
नाहीं नाहीं तें मनांत येतें । तुम्ही आला नाहीं ॥

जागी सारी रात ॥

कुणि तरी आलें अश्रु पळाले । मी वावरलें कुणि सांवरलें ।
आम्ही नाहिं जा, छोटे कुठले । तुम्ही आला का नाहीं ।

जागी सारी रात ॥

१८. अंगाई

नीज आतां नीज बाळा ।
गातें मी ही अंगाई ॥

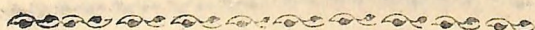
अर्घ्यावरती सोडुनि गेले ।
दैव आपुलें अडवें आलें ।
आतां माझी सत्ता सरली ।
मोलकरिण मी घरची बनलें ॥ १ ॥

रजनी माझें नांव ठेविलें ।
प्रकाश गेला रजनी उरलें ।
घरांत आतां रुष्टाचि सगळे ।
पांढरपायी मीही ठरलें ॥ २ ॥

आड विहिर ती जवळ करावी ।
अथवा खावी अफुची गोळी ।
अपराध तुझा काय म्हणोनी ।
फिरतें पाउल परि माघारीं ॥ ३ ॥

तुझिया नजरे नजर भिडवितां ।
प्रकाश दिसतो मजला आतां ।
कुंपण करुनी तुझिया रोपा ।
वाढवीन मी प्रभुही त्राता ॥ ४ ॥

जरि काळोखी मी वावरतें ।
आतां नच मी लव वावरतें ।
मातेच्या धर्मास जागतें ।
नीज अतां तूं निश्चितें ॥ ५ ॥

१९. हार

[जगांत हाच अनुभव येणाऱ्यांची संख्या जास्त असते.]

तीस वर्षे झुंज झाली ।
दैव आणि उद्योगांची ।
हार माझी ध्येय माझी ।
स्वप्ने ठरली जीविताची ॥ १ ॥

आदर्श ठेविले जे जे झाले ।
सामान्यांतुनि असामान्य ते ।
सरळ्याची ती धांव ठरली ।
मर्यादा ही कुंपणांची ॥ २ ॥

आप्तेष्टांची पर्वा नव्हती ।
नाहिं ऐकिलें मातापितरें ।
जीत तयांची, प्रयोगामधें ।
आयू सरलें निम्में पुरतें ॥ ३ ॥

झालें गेलें गंगेस मिळालें ।
निश्चय ठरला अतां मनीं ।
सामान्यांताचि अमुची गणती ।
हमालि आतां प्रतिदिनीं ॥ ४ ॥

२०. अजून जायचें दूर

अजून जायचें दूर गडे ।
अजून जायचें दूर ॥
अपयशाचे वारे सुटले ।
निराश घन ते अंबरीं जमले ।
दैवी चपला वरती कडके ।
आश्रयतरु तडके, तडके, तडके । गडे -
नेमैं दीपावलि ती येते ।
स्नेह न अपुल्या पणतीपुरतें ।
अंधारांतच मूकपणानें ।
सोसावे चटके, चटके, चटके । गडे-
निराश होता मार्गीं बसणें ।
आधाराविण कसे चालणें ।
कशास आतां मार्गें वळणें ।
चल पाहूं पुढतें, पुढतें, पुढतें । गडे-
दूरवर तारा लुकलुकते ।
मधुनी दिसते पुन्हां हरपते ।
धडपडण्याला कांहीं तरी तें ।
चल जाऊ पुढतें, पुढतें, पुढतें, । गडे-
संग्रामांतच जयश्री वसे ।
घावावांचुन देवकळा कुठें ।
नव्या प्रभातीं नवे किरण ते ।
चल फुटलें तांबडें, तांबडें, तांबडें । गडे-

२१. भवानि, तारि तारि

भवानि, तारि तारि मजला ॥
 भवसागर ह्य अथांग भरला ।
 नजर न पाँचे पैलतिराला ।
 मधेंच बुडतो आई आतां ।
 तारि तूं मजला, मजला, मजला ॥ १ ॥
 शक्तिदेवते मांगलेश्वरी ।
 जगन्माते करविरवासिनी ।
 नमितो तुझिया चरणालागुनि ।
 तारि तूं मजला, मजला, मजला ॥ २ ॥
 मंदमति मी अज्ञ लेकरूं ।
 माझी माता नारायणि तूं ।
 धांव पाव गे आई आतां ।
 तारि तूं मजला, मजला, मजला ॥ ३ ॥

२२. जुन्या घराला विसरुं नको

नव्या दमाच्या नवीन युवका । मार भरारी अफाट दुनिया ।
जोडीदारिण तुजला दिधली । सुखदुःखाला तुझी साउली ।
जुन्या घराला विसरुं नको ॥ १ ॥

नव्या युगाची कल्पना नवी । नवीन नातीं नवे सोवतो ।
नवेंही घरकुल उभार जगती । जुन्यांतूनि ही उत्पत्ति नवी ।
जुन्या घरकुला विसरुं नको ॥ २ ॥

होतें जें तें तुजला दिधलें । विद्या धन अन् संस्कृतिला ।
शिंदोरीच ही मार्गावरती । पुरेल तुजला अखेरीवरी ।
जुन्या घरा परि विसरुं नको ॥ ३ ॥

रोपांतुन हा वृक्ष जाहला । खांच्या आतां त्या बळकटल्या ।
बादळाची क्षिती कशाला । उन्नत राहिल आतां माथा ।
मुळास धक्का देउं नको ॥ ४ ॥

पिकलें पान पडावयाचें । कोंब नविन ते फुटावयाचे ।
जुनें जाउनी नविन यायचें । रहाटगाडें फिरावयाचें ।
जुन्यास परि तूं विसरुं नको ॥ ५ ॥

पूर्वजांच्या पुण्याईला । मातृदुग्धा जागुन युवका ।
कुलस्वामिला स्मरुन वागा । उणें काय मग कल्याणाला ।
जुन्या माणसा विसरुं नको ॥ ६ ॥

२३. पन्नाशीची शुलुक

कुणि नाहीं कुणि नाहीं । जगांत आपुलें नाहीं ॥

तुझे आई बावा सुटले । माझे मजला अंतरले ।

भाऊ बहिणी तुझ्या नि माझ्या । आपआपल्या दंग मनीं ।

कुणी कुणाचें नाहीं ॥ १ ॥

पुत्र आपुले मोठे छोटे । आशेनें केले मोठे ।

त्यांना फुटलें पंख मतांचे । गेले ते उडुनी आतां ।

रमवाया अपुल्या जीवा ॥ २ ॥

कन्या ह्या तर दुसऱ्याच्या । जाती अपुल्या घराघरां ।

मानपान अन सुरती हुंडा । मनधरणी ती वरी सदा ।

सासर तृप्त न होइ कदा ॥ ३ ॥

बाल्याच्या त्या तुझ्या मैत्रिणी । आजवरचे माझे स्नेही ।

नातीं गोतीं तुझी नि माझी । भुलली सारी स्वार्थाला !

स्नेह राहिला स्मरणाला ॥ ४ ॥

रक्ताचे नातें तुटतें । शेजारी ते मग कसले ।

गंमत बघण्या मना रमविण्या । जमती आजूबाजूला ।

फजिती अपुलि बघण्याला ॥ ५ ॥

साथी आपण संसारीं । टिकलों आजवरी परी ।

येइल काळाचि ललकारी । कुणा कळेना कोण पुढें ।

आतां जायचे मागें पुढें ॥ ६ ॥

शाश्वत साथ ज्यानें दिधली । क्षणभंगुर या संसारीं ।

जो आश्वासी सर्व प्रसंगीं । तो प्रभु अपुला साथि खरा ।

मरणांतीं ना सोडी कुणा ॥ ७ ॥

२४. सांगणें आणि मागणें

जगतार्चीं तीं भव्य स्वरुपें तव स्वरुपाचा भास ।
अन्याय जुलुम ते पाहुन वाटे भासचि तो आभास ।
प्रभुजी । भासच तो आभास ॥ १ ॥

“ नशिवाचे ते भोग भोगणें ” अपुल्या का हातीं ।
समाधान गुटिका उगाळुनि मायें त्या पाजिती ।
देवा । मायें त्या पाजिती ॥ २ ॥

दैव घडविता हिशेव धरिसी गतजन्माचा का ।
कायापालट झाला तरिही वसुलीचा हेका ।
देवा । शोभे तुजला का ॥ ३ ॥

फत्तर द्रवण्याची करुणता उद्भवते जेव्हां ।-
चक्रवाढिनें वसुली चालली मज गमते तेव्हां ।
देवा । मज गमते तेव्हां ॥ ४ ॥

गतजन्माचें देणें घेणें मजला नाठवतें ।
स्मरण वह्या त्या आम्हां न दिधल्या ।
प्रभुजी आठव ते । देवा । स्मरण न का तुज ते ॥ ५ ॥

अम्हां पामरा मुळीं न समजे हिशेव हे असले ।
त्रैलोक्यपती स्वतः म्हणविसी वर्तन हें कसलें ।
प्रभुजी, वर्तन हे कसले ॥ ६ ॥

माझ्या मनिंचे सगळे दुखणें ऐकविलें तुजला ।
आतां आंतले खास मागणें सुनवीतों तुजला ।
प्रभुजी । सुनवीतों तुजला ॥ ७ ॥

देण्याला तूं समर्थ स्वामी तुझाच तो अधिकार ।

घेण्याला मी सदैव आहे आसुसलेला फार ।

प्रभुजी । आसुसलेला फार ॥ ८ ॥

पुरा करोनि हिशेब घ्यावा ज्या त्या जन्माला ।

देणी घेणीं मुळीं न ठेवा पुढच्या जन्माला ।

प्रभुजी । पुढच्या जन्माला ॥ ९ ॥

केल्या कर्मा फलें भोगतां दूषण ना दैवा !

सन्मार्गाला स्वयें लागतिल भूषण हें तुम्हां ।

देवा । भूषण हें तुम्हां ॥ १० ॥

पैलथडीच्या मोक्षासाठीं कशास मग झुरणें ।

जो न समजतो अज्ञानांना अंधारीं फिरणें ।

देवा । अंधारीं फिरणें ॥ ११ ॥

पैलथडीची मोक्षप्राप्ति करुनी अनुभवुनी ।

जीवितकार्या पुरे करोनि येतिल तव भवनीं ।

देवा । येऊं तव भवनीं ॥ १२ ॥

पुनश्च जन्मोत्सव जरि असला कशास तें भ्यावें ।

पुनश्च हरिःओम् म्हणोनी कायेला ल्यावें ।

देवा । देशिल ते घ्यावें ॥ १३ ॥

वा परमेशा, चुकलें मुकलें संभालुन घ्यावें ।

अवर्षणीं मग वसंत फुलवुनि प्रेमें तूं द्यावें ।

आम्ही भक्तीनें घ्यावें ॥ १४ ॥

२५. भैरवी

साठि उलटली जीव उबगला ।
नजर लागली पैलतिरा ।
निरोप घाहो मजला आतां ।
अर्थ समजला पुरा खरा ॥ १ ॥

स्वार्थ सुटला पंछि उडाला ।
गोडी स्वातंत्र्याची कळली ।
काय तमा त्या घरदारांची ।
पुत्रपौत्र वा त्या आत्तांची ॥ २ ॥

संसाराच्या सुखदुःखाच्या ।
प्रश्नपत्रिका लिहिल्या ज्या त्या ।
निकाल होतां कळे निकाला ।
उत्सुक मी त्या दैवि क्षणाला ॥ ३ ॥

ध्यास अतां मज प्रभुचरणांचा ।
अन्य मार्ग मज नलगे कांहीं ।
आत्मा मम हा अधीर झाला ।
घेउनि जा प्रभु तव नगरीला ॥ ४ ॥

२६. घेउनि जा मज

रघुवंशाचे ब्रीद राखितां ।
जातां वर्नीं मज घेउनि जा ना ॥
तव नशिवाची भागी राघवा ।
अधिकारानें धर्मपंतिच्या ॥
भोगिन वांटा सवें आघवा ।
घेउनि जा मज वर्नीं राघवा ॥१॥

पतिविण स्त्रीला राजमंदिरें ।
कशास किंवाशालु भूषणें ॥
रुचतिल तिजला कशीं मिष्टान्न ।
जीव शिवाविण जगेल कैसा ॥२॥

पतिविण स्त्रीला स्वर्ग नरक तो ।
पतिसह स्त्रीला नरक स्वर्ग हो ॥
परमेश्वर तिज दुजा नको तो ।
पतिपूजेनें जाइल मोक्षा ॥ ३ ॥

देव दानव मानवांची ।
कशास भीति हिंस्र पशूंची ।
तुझ्या आश्रया मी निश्चिंती ।
राहिन दुर्दम निबिड वर्नीं ॥४॥

कंदमुलें मी चाखिन गोडी ।
वल्कलेंहि नेशीन आवडीं ।
फिरेन तुजसह युगायुगांतरीं ।
या चौदांची भीति कशाला ॥५॥

२७. महाकवीस सवाल

तूप पोळिवर अपुल्या पडतें कशास मग पर्वा ।
उपेक्षितांच्या हृदयांची बा कोण करी पर्वा ॥
न्याय नियम हे कलियुगांतील नव्हते कां ठावे ।
रामायणि उर्मिला उपेक्षुन कलियुग कां केलें ॥
सर्वे जानकी रघुरायाच्या होती वनवासा
देवि उर्मिला मुके कशी मग पतिच्या सहवासा ॥
सधवा विधवा देवि उर्मिला विरहावस्था कां ? ।
दंड कशाचा लक्ष्मणाही विधुरावस्था कां ? ॥
एक दोन ना चवदा वर्षे कंठाया काळा ।
गुलाबी पत्रांची ती नव्हती सोयच त्या काळा ॥
जागेची कां टंचाई ती होती वनिं वाल्मिका ॥
म्हणुन ठेविली देवि उर्मिला श्वशुरगृहि ती कां ? ॥
रिझवायाला जवळी नव्हती पतिची पडछाया ।
काय सांगुनी तिला ठकाविलें तुम्हीं रघुराया ॥
महाकवी भास्करास केला प्रश्न काजव्यानें ।
भयावें शंका पुसावयाला कां विद्यार्थ्यानें ॥

२८. कांचनपुरी

काय आणिली भेट सुदामा ?
काढ काढ रे सत्वरि आतां ।
आतुर तो श्रीहरी । पुशितसे ।
आतुर तो श्रीहरी ॥ धृ० ॥

हात घालुनी काढुन घेई ।
खाकेंतिल ती चिंध्यांची जुडी ।
काढुनि पोहे पुरचुंडींतुनि ।
फळे मारी सुके सुखानें ।
धांवली ती रुक्मिणी । मागे ।
अर्ध्याची वाटणी ॥ १ ॥

सुदाम बोले येतो श्रीहरी ।
लोभ असूं द्या असाच मजवरी ॥
मनीं तोषोनि घरीं परतसे ।
नवल देखिलें सुदामदेवें ।
देखिली कांचनपुरी । हरीनें ।
अुभविली सुदामपुरी ॥ २ ॥

२९. होरी

कुंजवनामध्यें राणा नंदराणा ।

होरी खेळे गिरिधारी ॥

गोप-गोपिका जमल्या साऱ्या ।

रंग खेळे गिरिधारी । गिरिधारी । होरी खेळे गिरिधारी

साडी चोळी भिजली सारी ।

मारुं नको पिचकारी । पिचकारी । होरी खेळे गिरिधारी

रंग रंगला सर्व रंगले ।

वेळ किती हा झाला कान्हा । आतां मारुं नको पिचकारी ।

आम्ही गोपिका सासुरवाशिणी ।

जाऊंदे आतां घरीं वाई । कान्हा अरे । मारुं नको पिचकारी ॥

३०. नर्तिका

छुम् छुम् छुम् छुम् नाद ।
पदीं घुंगरांचा विजली ही चमके । चमके ॥ धृ० ॥

लयकारीमधि नादही फिरतो ।
बोले तोही मृदुंग तिय्ये ॥ १ ॥
थयथय नाचति तव पदकमलें ।
नृत्यकलेची सम साधते ॥ २ ॥

नृत्य संगीत मीलन करुनी ।
श्रीखंडचि वनतें मधुर तें ॥ ३ ॥

स्वतः रंगूनी रसिका झुलवुनि ।
स्वार्था तूं साधिशी नर्तिके ॥ ४ ॥

त्रिभुवनस्वामी भोळा शंकर ।
भिल्लिणी का भुलला ।
मज कळें ॥ ५ ॥

३१. हिची कहाणी

तव सहवासीं मी धुंदचि होतें राया ।
कां घटस्फोट मग कुठली दुसरी बया ॥ धृ० ॥

तव हृदयीं अंतरीं असती नाना कळा ।
परित्यक्त हृदयींच्या कळतील कैशा कळा
मम सहवासीं तूं सुखदुःखें चाखिलीं
विसरशी आतां कां प्रीती तव गोठली
कां अंतरली तव सेवा । सांग ना ।
काधिं रुसुनी मी वसलें । सांग ना ।
काधिं केला का कंटाळा । सांग ना ।
मी झिजवुन काया तुवा तोषिलें राया ।
कां घटस्फोट मग कुठली दुसरी बया ॥ १ ॥

मम तारुण्यांतील दिवस आतां संपले ।
तव जीवन अजुनी फार पुढें हें कळें ।
कर दुसरी आतां मुळीही मी ना रडे ।
पाहिजे कुणि तरी मला कळे तव अडे ।
शेवटचा आतां घांस । भरवि तूं ।
शेवटची काडी आतां । लाव तूं ।
मम अस्थी मग ठेवी । जपुनि तूं ।
घे हांसत हाता ओढी तूं मज राया ।
मी तुझीच 'पाइप' तुला सोडिते राया ॥ २ ॥

३२. सावित्रीची कहाणी

वसंत येतां आम्रफळें जशिं चोखाया मिळतीं ।
व्याख्यानांतुन मुक्ताफळेंहि चाखाया मिळतीं ॥ १ ॥

भारती संस्कृति विषयही फार जिव्हाळ्याचा ।
अभ्यासही तो व्याख्यातीचा मोठा विषयाचा ॥ २ ॥

निरनिराळीं जुनीं पुराणीं उदाहरणें देई ।
नवा अर्थ तो काढुन त्यांतुन श्रोत्यांना पटवी ॥ ३ ॥

उच्च संस्कृति उच्च कल्पना काळामधें विरल्या ।
आपण आतां कुठें परंतू-बाई गहिंवरल्या ॥ ४ ॥

सावित्रीची थोर कहाणी यमास हारविलें ।
जन्मोजन्मीं पति लाघण्या व्रत आपणा दिधलें ॥ ५ ॥

अन्याय असे हा 'एक ओरडे' 'पुरुषावरती हा' ।
स्फोट उडाला सभेमाजिं त्या-बाई गडबडल्या ॥ ६ ॥

मारकी नजर ती धुंडीं शोधीं आवाज ओळखिचा ।
पति-पत्नीची नजर भेटतां-बाई गडगडल्या ॥ ७ ॥

×

×

×

वारिक वार्ता कानीं आली-धुमसत राहे सभास्फोट ता ।
विचार करुनी दोघांनीही पुढें घेतला घटस्फोट तो ॥ ८ ॥

३३. बेकाराचें प्रेमगीत

[कवि कुसुमाग्रज यांची क्षमा मागून—]

दिनामागुनी चालले मासही गे ।
करावी किती लाडके वंचना ।
किती काळ कक्षेंत धावूं तुझ्या मी ।
कितीदां करूं ती तुझी याचना ॥ १ ॥

तुवा फेंकलेले कुठे वृत्तसृष्टींत ।
वेचूनिया दिव्य संदेश ते ।
तुला मोहवाया कशी रांग लागे ।
तपाचार स्वीकारुनी दारुण ॥ २ ॥

दिमाखांत सारे नटोनी थटोनी ।
दारीं तुझ्या सर्व उभोचि गे ।
परंतू तुझ्या मूर्तिवांचून आतां ।
मला वाटतें विश्व अंधारलें ॥ ३ ॥

स्त्रियांच्या नकारांत होकार येतो ।
संकेत गेला कुठे तो अतां ।
तुझ्या दूरतेनें चि अर्धाचि झालों ।
किती काळ साहं अतां यातना ॥ ४ ॥

तुझें नित्य सांनिध्य लाभेल जेव्हां ।
बहारून येईल सर्वस्वची गे ।
तुझ्या निश्चितीनें मला सर्व तेव्हां ।
संसार हा रम्य वाटेल गे ॥ ५ ॥

३४. कलेस

हिरकणी जातीची आनंदखनी ॥

कांती अंगी संधिकाळची ।

शालुस किनारी इन्द्रधनूची ।

वरती जाळी नक्षत्रांची ।

बरसतें चांदणें तव नयनी ॥ १ ॥

अखंड तारुण्याची मस्ती ।

अधरपानें अमृतप्राप्ती ।

मादकतेची सदाच सुस्ती ।

तृप्तींत सदाही ती मुक्ति ॥ २ ॥

जातियता तर तुझ्या न गांवीं ।

रावरंकता तुला न ठावीं ।

वशिलेबाजिस तूं नच भाळी ।

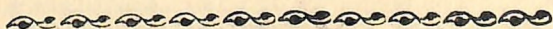
केवा न तुला सौंदर्याची ॥ ३ ॥

तुझ्या कटाक्षें धन्य व्हावया ।

दारुण तपस्या हवीच व्हाया ।

प्रसन्न होता सहज समाधी ।

मरणांत सजिवता तव करणी ॥ ४ ॥

३५. पृथ्वीचा पट

पृथ्विचा पटाचि मांडियला ।
प्रकाशा ग्रहाचि टांगियले ।
जिवांच्या सोंगट्या केल्या ।
खेळती देव हौसैन ॥ १ ॥

घडविले फासे दैवाचे ।
घडविती दैव प्राण्यांचें ।
कुणाला दान भाग्याचें ।
कुणाला भाग्य करटीचे ॥ २ ॥

जिवांच्या जीवाचा खेळ ।
खेळति देव मौजेन ।
फावल्या वेळेचा मेळ ।
चालती थोर हौसैन ॥ ३ ॥

वृथाची अहंकार अपणा ।
म्हणे मी असं तसें केलें ।
सोंगट्या त्या पटावरल्या ।
चालती दानांचे गतिन ॥ ४ ॥

कुणी मारी बढाई ती ।
आम्हीं तें असोचि करणार ।
कुणाला ठाउकें पुढती ।
कसे तें दान पडणार ॥ ५ ॥

३६. दुःखापोटी

दुःखापोटीं सुख जन्मतें । दुःखावरती जग हें जगतें ॥ धृ. ॥

गुंडागिरींतुन वाल्मिकी झाले ।
रामायण देते झाले ।
षंडत्वांतुन गीतामृत तें ।
भगवानांनीं जगता दिधलें ॥ १ ॥
पत्नीविरहांतून जन्मला ।
बादशहाचा ताजमहाल ।
प्रेम सौंदर्याचा लाभे ।
भारताला अजोड महाल ॥ २ ॥
लग्नमंडपीं दुःखी सर्वा ।
टाकुनि गेले रामदास ते ।
मना बोधिले दासबोधें ।
उद्धारिले जन प्रपंचि रत ते ॥ ३ ॥
पितृप्रेमा आंचवल्यान ।
ध्रुवबाळाचें अढळ स्थान ।
प्रसूतिवेदना नारीजगता ।
देती मातृत्वाचें निधान ॥ ४ ॥
दुःखाश्रूंतुन माणुसंकीची ।
निर्मिति घडते वारंवार ।
दुःखी मानवा परमेश्वराचा ।
आठव घडतो वारंवार ॥ ५ ॥

३७. कशाविना काय नाही ?

नादाविना सूर नाही । सुराशिवाय तान नाही ॥
घुंगरुविना नृत्य नाही । वाईविना लावणी नाही ॥ १ ॥
गंधाशिवाय वास नाही । दुर्गंधविना किळस नाही ॥
क्षाराशिवाय रस नाही । रसाशिवाय चव नाही ॥ २ ॥
आकाराविना रूप नाही । लज्जेशिवाय वाई नाही ॥
राधेशिवाय श्याम नाही । सीतेशिवाय राम नाही ॥ ३ ॥
विनोदाविन हास्य नाही । संघर्षाविन क्रोध नाही ॥
क्रोधाशिवाय त्वेष नाही । दुःखाशिवाय क्लेश नाही ॥ ४ ॥
क्लेशाशिवाय रड नाही । मायेशिवाय कढ नाही ॥
स्नेहाशिवाय प्रीति नाही । धाकाशिवाय भीति नाही ॥ ५ ॥
प्रलयाविना रौद्र नाही । बलिदानाविना क्रांति नाही ॥
अंमलाशिवाय नशा नाही । निशाशिवाय उषा नाही ॥ ६ ॥
अन्नाशिवाय शक्ति नाही । तृष्णेशिवाय तृप्ति नाही ॥
श्रद्धेशिवाय भक्ति नाही । तपाशिवाय सिद्धि नाही ॥ ७ ॥
कांठ्याशिवाय गुलाब नाही । कपड्याविना रुबाव नाही ।
विद्येशिवाय विनय नाही । त्यागाशिवाय शांती नाही ॥ ८ ॥
शिवाशिवाय जीव नाही । नाही विना आहे नाही ।
सर्वाविना जग नाही । तुम्ही नाही नि आम्ही नाही ॥ ९ ॥

३८. पुण्याची गम्मत जम्मत

एका पुण्याची तारीफ । गमती जमती नगरांत ॥ धृ. ॥

पर्वतीच्या पार्वतीला चोरानीं पळविली ।
शंकराच्या मांडीवरती दुसरीला वसविली ।
सुवर्णाच्या गुणाची ती होती पहिली गुणवंती ।
भोळा म्हणुनि संभाळिली पहिलीची सर नाहीं ॥ १ ॥

गजानन तळ्यांतला तळ्याविणें राहिला ।
जंगली महाराजांचा संपला निवास जंगलाचा ।
दाढीवाल्या दत्ताची ती दाढी कुठें हरवली ।
भांग्या मारुतीची भांग आतां पार उतरली ॥ २ ॥

नारदानें वामनवटुनें वस्ती केली पुण्यभूमि ।
जगामधें दुसरी त्यांना जागा नाहीं सांपडली ।
सदावर्त्या रामाच्याही विच्छाडाची झाली बदली ।
विनायकें लक्ष्मीपथीं थोडी जागा बदलली ॥ ३ ॥

बेलबागेमध्ये तुळशी, तुळशीबागेचा बाजार ।
बायकांनीं करावयाचा संसाराचा तो बाजार ।
निवडुंग्या विठोबा अन् उपाशी विठोबा ।
पांडुरंगा तुम्हीच रहावें-अमुचा पहिला पोटोबा ॥ ४ ॥

खजिन्याच्या विहीरीवरती ओतून पैसा खजिना-महाल ।
मुलें खेळतीं शिवरायाचा होता जेथें लालमहाल ।
शनवारवाड्यापुढें गर्जती वक्ते नेते सभांतुनी ।
महाराष्ट्राचें राजकारण अजुन चालतें पुण्यांतुनी ॥५॥

स्त्री-पुरुषांना समान अधिकार फुले मंडई आघाडीवरी ।
अलकापाशीं पनघट घेउनि निघाली नारी नदीवरी ।
जागजागीं गिरण्या आहेत चालताती विजेवरी ।
एक चाल कपड्यांची अन् बाकी सगळ्या पिठावरी ॥६॥

एंप्रेस वागेमध्ये आहेत तऱ्हेतऱ्हेची झाडें, फुलें ।
नू. म. वि. मध्यें चोपन्न तुकड्या अडीच हजारावरी मुलें ।
विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचि निम्मी आहे वस्ती ती ।
अनाथ विद्यार्थी गृहामध्यें सोय लागते गरिबांची ॥७॥

कीर्तनशाळा, शिवणशाळा, संगीतशाळा, धंदेशाळा ।
शाळाकॉलेजा भरीला क्लास आहेत ते नाना ।
मुलें मुलीं अन् आईवापही शिकती दिवसां रात्रौही ।
सेवासदनीं सोय सर्वही आजीहि शिकते पुण्यांतली ॥८॥

मंगल कार्यालयामध्यें कार्ये घडति शेकड्यांनीं ।
नवरा बाहेर गांवाचा अन् नवरीही बाहेरगांवाची ।
बँड धंद्यामध्ये उघडली नवी आघाडी 'प्रभात'नें ।
वतनदारा वसला धक्का यशस्वि झालें नवतरणें ॥९॥

पुणेरी मिसळ, पुणेरी टांगा, सायकल स्वारी ती न्यारी ।
धोतरावरी हँड दिसे ही फॅशन नगराची न्यारी ।
पुणेरी जोडा, पुणेरी पगडी आतां नाहीं दिसायची ।
जोडा राखिला अहेराला डोकीं शाबुत पुण्यांतली ॥१०॥

महाराष्ट्राच्या छत्रपतींची बुद्धिसागर नानांची ।
शि. म. परांजप्यांची अन् गोखले चिपळुणकरांची ।
ज्योतिबा फुल्यांची अन् सुधारकाग्रणि आगरकरांची ।
या सर्वांची पुण्यभूमी कर्मभूमी पुण्याची ॥११॥

लोकमान्य टिळकांची अन् वेदमूर्ति राजवाड्यांची ।
साहित्याच्या सम्राटाची, महर्षि अण्णा कर्व्यांची ।
तपोभूमी, कर्मभूमी, पुण्यभूमी पुण्याची ।
अत्रे, पत्रे चालविती ते पाणी, वाणी पुण्याची ॥१२॥

वसंत व्याख्यान माला त्याचें ज्ञानसत्र ते आगळें ।
प्रसिद्ध गणपति-उत्सव त्याचें स्वरूप सगळें वेगळें ।
कित्यांची रांगोळ्याची गालीच्यांची मजा बघा ।
सांगुन नाहीं कळावयाची पुण्यास येऊन ऐका, बघा ॥१३॥

सभा-संमेलनीं उत्सवीं पुणेरी गप्पा गमतीच्या ।
कथा-गाण्यामधें उमटतो पुणेरी किस्सा जमतीचा ।
या सर्वांच्यामधुन चमकते बुद्धीची ती परंपरा ।
अजुनी आहे राखलेली पुण्यानें ती परंपरा ॥१४॥

३९. स्वातंत्र्योत्तर दिवाळी

पुण्य फळाला आलें, गेले त्यांची पुण्याई फळली ।
परिस्थितीनें हतबल होउन आंगलशाही ती फळली ॥ १ ॥

दिवस यापरि जातां, एकेदिवशीं मध्यान्हीं रात्रीं ।
वेळ आलि अन् घटका भरली स्वतंत्रदेवी अवतरली ॥ २ ॥

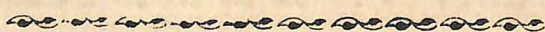
दुमदुमती चौघडे नगारे धुंदीतच सगळे चालें ।
आंत भारतमाता खावें पाट चालले रुधिराचे ॥ ३ ॥

शुभसंदेश अन् बाळंताविडे आले आजूबाजूंचे ।
व्यवहारी व्यवहार पाळती स्वार्थावरती जग चालें ॥ ४ ॥

जागे झाले घरचे मोठे उत्सवांतुनी ते सुटतां ।
उपाय करूं या सगळे मिळुनी सर्वस्व पणाला लावुं अतां ॥ ५ ॥

सैरावैरा पाहुं लागलें वस्त्र, अन्न अन् औषधिला ।
सांपडेल ते वांटुन देऊं जगवूं म्हणती मातेला ॥ ६ ॥

कुठुनि तिला मग अळिवांचे अन् ढिंकाचे जे ते लाडू ।
उपदेशामृत नित्य पाजिती औषध जे ते कडू कडू ॥ ७ ॥

औषधांचि तर खात्री नव्हती बदल त्यामधें नित्य नवा ।
पांच गेलीं दहा गेलीं प्रयोग यांचा नित्य नवा ॥ ८ ॥

जुनेरावरी दिवस कंठणें घरच्या लक्ष्मीवरी आतां ।
'वनस्पती'ला खाउन गालीं गुलाब कैसा फुलायचा ॥ ९ ॥

जीवनसत्वे मिळतीं ना तीं कुठून रक्त मिळावयाचें
वेळीं सांडायाला मग तें कुठून रक्त मिळावयाचें ॥ १० ॥

पावसाळी आसरा घराचा शॉवरबाथापरि गळतें ।
उन्हाळाही जागेचा तो बारा महिने मन जळतें ॥ ११ ॥

स्वतंत्रदेवीसाठीं आम्ही काय तपाला कमि केलें ।
किति श्रेष्ठिनीं तिजसाठीं तर अर्पियलीं तीं शिरकमळें ॥ १२ ॥

सोनेरी पिंजरा सोडुनी पळेही रावा वनांतरीं ।
खावें, प्यावें, गावें वाटे आंबराई ती मनांतरीं ॥ १३ ॥

अमुच्या आशेची आंबराई वाळवंटी रूपांतर तें ।
मृगजळ शोधित आम्ही धांवतो प्यासें आसुसलेले ते ॥ १४ ॥

सुवर्णभूमी होती अमुची वडिलोपार्जित संपत्ती ।
सुवर्ण गेलें भूमी उरली काळाची ही चमकृती ॥ १५ ॥

सर्वस्वाचें दिवाळें हें कसली दिवाळी रे गड्या ।
कर्त्या हृदयीं आग पेटते उडती बघ त्या चिंधड्या ॥ १६ ॥

४०. जनतेचा पुकार

जनतेचा हा पुकार आतां जगणार किं मरणार ?
आम्ही जगणार किं मरणार ? धृ० ॥

जनतेसाठीं राज्य मिळविलें । जनतेनेंही प्राण अर्पिले ॥
गेले तेही स्वर्गीं रमले । उरलेल्यांचा सवाल आतां ॥ १ ॥

संकटाच्या परंपरेनें । वातावरणीं हवाही कुंद ॥
सत्तेच्या अभिलाषानें । लोकशाही झाली धुंद ॥ २ ॥

कांही नकळे काय जाहलें । जनतेचींहि मनेंहि सुंद ।
सवाल एकच उरला आतां । जगणार किं, मरणार ? ॥ ३ ॥

नाहीं मागत उंच हवेल्या । मिष्टान्नेंही नकोत तिजला ॥
उंची कपडा कशास तिजला । परी खिसाही सदा मोकळा । ४ ॥

साथी भाजी आणिक भाकर । राहावयाही झोपडि सुंदर ।
जाडाभरडा कपडा साधा । साथी मागणी पुरी पडेना ॥ ५ ॥

लोकशाहिचे सुंदर मंदिर । पार्यां भरला जनता सागर ।
तोच खवळता बुडुनी जाईल । घडविलेलें सुंदर मंदिर ॥ ६ ॥

४१. कर ! कर !! कर !!!

कर, कर, कर दुनिया बोले । त्राण अतां नाहीं उरलें ॥
 मर मर, मर दुनिया भरतें । कर भरण्या नाहीं जमतें ॥
 कुर, कुर, कुर करिती पेरों । पोटाला बसती चिमटे ॥
 भर, भर, कर दंडक बोले । ना तरि मी पाठीं बैसें ॥
 धान्यावरि, पाण्यावरि तो । राहत्या घरावर वैसे ॥
 विक्रीकर सर्वां धरतो । वाहन कर वरती वैसे ॥
 नोंदणी मोजणी कर ते । बहुमुखि कर सर्वांवरते ॥
 कुणिही ना त्यांतुन सुटते । प्राप्तीही सर्वच गळते ॥
 झिझिया कर औरंगजेबें । निर्मिलेच हे चंगेझें ।
 उरलीं हीं नुसति चिपाडें । तरी वर्षीं नवीन चरके ॥
 जगला तर जगण्यावर ते । मेला तर मरण्यावर ते ॥
 मेला अन् जगला तरी ते । कर भरणें चुकणार न तें ॥
 देवांना जातां भेटे । कर पहिले वेशीवर ते ॥
 कर भरण्या देवाहि भ्यालें । नाहिसं जगांतुन झाले ॥

४२. मानवतेस हांक

[मध्यमवर्गीयांचे, आजचें घोंगडीवर काढलेलें, जिणें जगतांना
रोजचा संबंध येणाऱ्या लोकांना मानवतेसाठीं
मारलेली ही हांक आहे.]

माणुसकीला जाग । मानवा । माणुसकीला जाग ॥ १ ॥

साठेबाजी नफेबाजी करुनी वरती दिमाख गाजी ।

सोड सोड रे, तुझी ही बाजी । माणुसकीला जाग ॥ १ ॥

भाडेकऱ्यांची सोय पाहुनी । वेळीं, भाडें तसें देउनी ।

उभयतां तुम्ही सुखें नांदुनी । माणुसकीला जाग ॥ २ ॥

पक्षकारा नाडुनि उठवीसी । मजले सारे गाडुनि त्यासी ।

फुकट फुकट रे तुझी सरस्वती । माणुसकीला जाग ॥ ३ ॥

वाटल्यामधें रंगित पाणी । वाटे लाविसि समस्त रोगी ।

तपास अपुलें हृदय आंतुनी । माणुसकीला जाग ॥ ४ ॥

पदरीं पडुनि पवित्र झाली । हांका मारीसि उगी अतां तरि ।

आठव जागव अपुली संस्कृति । माणुसकीला जाग ॥ ५ ॥

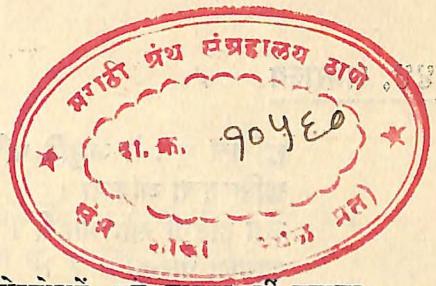
स्वराज्य आतां अपुलें हाता । असहाय ही सारी जनता ।

मानवतेला मारी हांका । माणुसकीला जाग ॥ ६ ॥

आपण सगळे एका घरचें । नातें अपुलें अगदीं जवळचें ।

माणुसकीला गाडुनि जगणें कसलें तें जगणें ।

मानवा । माणुसकीला जाग ॥ ७ ॥

४३. शांतीचा ढोल

[शांतीचा आवाज जोरजोरानें घुमू लागला कीं युद्धाचा
संभव वाढूं लागतो.]

शांतीचा ढोल वाजे ढमढमा ।
रणशिंगाकरितां येई तो कामा ॥ ध्रु० ॥

राष्ट्रांराष्ट्रांचे नेते जमतात ।
वादावादांच्या फैरी झाडतात ।
जगताच्या शांतीचे राष्ट्रांच्या शांतीचे ।
गातात ईर्ष्येनें पोवाडे-गान ॥ १ ॥

स्वार्थाच्या शांतीचें स्वागत सर्वांना ।
शांतीस्तव युद्धें हीं मान्यच सर्वांना ।
आत्म्याच्या शांतीस्तव धडपड ही सारी ।
सत्य, शांतीची बूज न कोणाला ॥ २ ॥

एकामागुनी हीं युद्धेही होती ।
राष्ट्रांराष्ट्रांच्या पिढ्या तिथें मरती ।
थकल्यावर यांना शांतीची गोडी ।
शांती गाण्याला मिळे नवी स्फूर्ती ॥ ३ ॥

४४. रामराज्य

छत्तिस गुण ते जमुनि पत्रिका ।

छत्तिसाचा आंकडा ।

लग्न होउनी सौ. माहेरी ।

जागेला पारखा ॥ १ ॥

शेतकरी तो असुनि स्वतांच्या ।

अन्नाला पारखा ।

विणकरही तो असुनि स्वतांच्या ।

वस्त्राला पारखा ॥ २ ॥

शाळा कॉलेजें असुनी परि का ।

ज्ञानाला पारखा ।

सर्वतोपरि लायक असुनी ।

चाकरिला पारखा ॥ ३ ॥

कायद्यामधें रोज नवी भर ।

न्यायाला पारखा ।

लोकशाहिची अजब करामत ।

भाषणास पारखा ॥ ४ ॥

सर्कस तारेवरली सगळी ।

स्वास्थ्याला पारखा ।

मरणें नाहीं म्हणुनि जगणें ।

सर्वाला पारखा ॥ ५ ॥

रामराज्य तें होउनि गेलें ।

सत्ययुगामधलें ।

रामराज्य हें होउं पाहतें ।

कलीयुगामधलें ॥ ६ ॥

४५. प्रणाम माझा

“ स्वराज्य माझा जन्मसिद्ध हा हक्क असे ” ज्याने ।

स्वातंत्र्याचा महामंत्र हा दुमदुमिला ज्याने ।

त्या नरसिंहा लोकमान्या बाळ गंगाधरा ।

प्रणाम माझे शतशः त्याला त्या भारतवीरा ॥ १ ॥

निसर्गनिर्मित नंदनवनिचा कोंकणचा बाळ ।

स्वातंत्र्याच्या शत्रूंना तो भासतसे काळ ।

म्हणुनि कोंडिलें त्या नरसिंहा मंडाले कारा ।

प्रणाम माझे शतशः त्याला त्या भारतवीरा ॥ २ ॥

केसरी-मराठा शस्त्रें ज्याची घाव घालतां उरीं ।

घावाची ती खूण नसे पण घाव बसतसे उरीं ।

स्वातंत्र्य संगर्षीं अविभ्रांत जो लढला त्या शूरा ।

प्रणाम माझे शतशः त्याला त्या भारतवीरा ॥ ३ ॥

पुण्यभूमिला तेज चढविलें ज्या पुण्यात्मानें ।

गीतेचा संदेश देउनी घोघरीं ज्यानें ।

गीतारहस्य कर्त्याला त्या खऱ्या कर्मवीरा ।

प्रणाम माझे शतशः त्याला त्या भारतवीरा ॥ ४ ॥

अमोल रत्नें इथें निपजलीं इतिहासच साक्षी ।

त्यांच्या मधला कोहिनूर हा दिशादिशा फुलतो ।

त्याच्या तेजामधें नाहतो आम्हीं त्या भास्करा ।

प्रणाम माझे शतशः त्याला त्या भारतवीरा ॥ ५ ॥

४६. आज उभा हा मानव

आज उभा हा मानव वरती ।
पहों हिमालय नमला जगतीं ॥ धृ. ॥

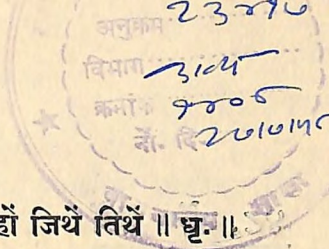
जगतामध्यें उंच भारती ।
उंचाचि ठरला करा आरती ।
सदाच अमुचे निशाणं वरती ।
पुन्हांचि प्रत्यय जगा संप्रती ॥ १ ॥

घडलें नव्हतें घडलें जगतीं ।
झडले चौघडे झडल्या नौबती ।
प्रयत्नवाद्यांची ही सरशी ।
नरसिंहाची ही डरकाळी ॥ २ ॥

याच भूमितुन व्यास वाल्मिकी ।
बुद्धगार्धींची इथें निर्मिती ।
कोहिनुराच्या इथेंच खाणी ।
शेरा सव्वा इथेंच मिळती ॥ ३ ॥

जगतामधली उंच संस्कृति ।
वडिलोपार्जित मक्तेदारी ।
परंपरेची उज्ज्वलता ही ।
जबाबदारी पुढच्या पिढीची ॥ ४ ॥

४७. गिरके

किती गिरके किती फिरके । फिरून आहों जिथें तिथें ॥ धृ. ॥

आदि मानव त्याची नीती । बळी असे तो कान पिळी ।
सुधारलेली नवी आवृत्ति । बळी घेउनी स्वतः गिळी ।
काय फेर तो झाला कोठें । कुणा कळेना कुणा कळें ॥ १ ॥

आदि राहे गटागटानें । ग्रामें नगरें आतां राहे ।
जार्तीं वांया जीवनसत्त्वे । शिजल्या अन्ना पुन्हां कळें ।
काय फेर तो झाला कोठें । कुणा कळेना कुणा कळें ॥ २ ॥

जाती नव्हत्या तेव्हां कांहीं । आहे तैसें अतां राज्यही ।
गटागटांचे नेते होते । अतांही नेते तसेच आहेत ।
काय फेर तो झाला कोठें । कुणा कळेना कुणा कळें ॥ ३ ॥

आदि स्त्री ती आजही आहे । सीता अहिल्या तारा आहे ।
तशी मेनका रंभा आहे । स्वभाव त्यांचे जसे तसे ।
काय फेर तो झाला कोठें । कुणा कळेना कुणा कळें ॥ ४ ॥

नव्या संस्कृति नवीन राज्यें । नवे धर्म ते आले गेले ।
पहिले गेले नवीन आले । आपण आहों जिथें तिथें ।
काय फेर तो झाला कोठें । कुणा कळेना कुणा कळें ॥ ५ ॥

सर्वही आहे जथें तेथें । पुराणींच तीं श्रद्धास्थानें ।
फुका बढाई मारे चाले । आपण जातो पुढें पुढें ।
काय फेर तो झाला कोठें । कुणा कळेना कुणा कळें ॥ ६ ॥

४८. नवेंच गाणें

नको नको तीं अतां बंधनैं ।
नव्या जगाचें नवेंच गाणें ॥ धृ. ॥

विद्याधन तें पदरीं पडलें ।
तसेच कोणी हलूच आलें ।
कशास आतां वडिल माणसैं ।
राजा-राणी-नकोच तिसरें ॥ १ ॥

व्यास वाल्मिकी आले गेले ।
कालिदास, ज्ञानेश्वर मागें ।
मुक्त छंदें लिहौं हवें तें ।
पिपांत उंदिर सारे मेले ॥ २ ॥

शिष्याला ते वाटे गुरुचे ।
चाकरास ते धनीपणाचे ।
सुनेस सासूचेंहि जाचें ।
कर्त्याला तो समाज जाचे ॥ ३ ॥

विचारांचे आचारांचे ।
बंधन आतां झुगारून तें ।
ठरले आंहे जगावयाचें ।
पहा तुम्हांला कुठवर जमतें ॥ ४ ॥

४९. आरोहण कां ?

[चालू प्रत्येक पिढी मागच्या पिढीला सांगत असते कीं, 'जग फार पुढें चाललें आहे.' आपणा सर्वांना जगाबरोबर चाललेंच पाहिजे. आपण खरोखरच पुढें चाललों आहों काय ?]

काल बदलला नूर बदलला । आम्हीं चाललों म्हणे पुढें ।
आरोहण का अवरोहण कीं । पुढें खरें पण कुठें पुढें ॥ १ ॥
विज्ञानाची काय थोरवी । म्हणें पहा हीं नवीन शस्त्रें ।
भारतपर्वा नव्हतीं का । श्रेष्ठ याहुनीं तीं अस्त्रें ॥ २ ॥
इमारती या नव्या नि मोठ्या । दुरस्ती लागे वर्षोवर्षीं ।
ताजमहाल न गोलघुमट तो । चिरा न निखळे वर्षोगणती ॥ ३ ॥
सामर्थ्याचें अम्हांस कौतुक ! पूल नद्यांवर अजस्र हे ।
रामायणीं ती नोंद ध्यानिं घ्या । नामें मात्रें तरले जे ते ॥ ४ ॥
दस चित्रें अन् दस मूर्ती या । गांवागांवीं प्रदर्शनीं त्या ।
अजंठ्याची वेरूळची अन् । असंख्य लेणीं जरा वघा ॥ ५ ॥
तलम कपड्यांचें हें भूषण । फिनले मँचेस्टरची जोडी ।
जरा आठवा आंब्याच्या त्या । बाठ्यांतील धोतरजोडी ॥ ६ ॥
कविश्रेष्ठ ते अजरामर जे । काव्य प्रसवले अमर असें जें ।
नवकाव्याचा धुडगुस चाले । ऐरावत तो तट्टाणि साजे ॥ ७ ॥
महिनोमहिने रतिव डॉक्टरा । साठीची ती कोण प्रतिष्ठा ।
शतायु होती तरीही लढती । कोठें त्यांची ती प्रतिष्ठा । ॥ ८ ॥
शब्दासाठीं प्राण अर्पिलें । मानवतेला जगवाया ।
मानवतेचा खून घरोघरीं । आम्हीहि जगतां जगतीं या ॥ ९ ॥

५०. आकांक्षा

भारताच्या स्वतंत्रतेची पूर्ती होईल कधी ? ।
इतिहासाची पुनरावृत्ती होईल आतां कधी ? ॥

ऋषीमुनींच्या वेदमंत्रें, संपन्नचि झालो ।
बुद्धाच्या त्या शिकवणीमुळें कीर्तिमान झालों ।
मांधींच्याही व्यक्तित्वानें, स्वतंत्रही झालों ।
या सर्वांच्या तपोबळानें । जगिं नेते ठरलों ॥ १ ॥

नररत्नें बहु श्रेष्ठ निपजलीं, अमुच्या खाणींत ।
अमोल रत्नें प्रकाश त्यांचा, तीन्ही खंडांत ।
वंशज आम्ही त्या श्रेष्ठींचे लायक होऊं कधीं ।
रक्ताचा का गूण लोपतो, काळहि फिरला जरी ॥ २ ॥

ठिणगी आहे, नाही विझला पूर्णपणें अग्नी ।
फुंकर घालुन प्रज्वलित तो होईल हो सत्तरी ।
त्याच अग्निची प्रभा फांकतां दशदिशा उजळतील ।
अपुलें मुखही त्याच्या संगे जगतीं उजळेल ॥ ३ ॥

REFBK-0010560

REFBK-0010560

आमचेकडे मिळणारी पुस्तके : —

	रु.	न. पै.
(१) अमृतकलश भाग १ ला (गाणी, नृत्ये, खेळ)	१	०
(२) हदगा व सणांचीं गाणीं	०	५०
(३) सती सावित्री आख्यान	०	२५
(४) प्रासंगिक गीते	०	२५
(५) भावगीते (भाग १ ते १५) प्रत्येकीं	०	५०
(६) स्त्रियांचीं गाणीं	०	५०
(७) मानसगीतसरोवर	१	०

पत्ता:—गोडबोले ग्रंथ भांडार

७६१ सदाशिव पेठ,
पुणे २.